

Vicent Artur Moreno i Giménez

(Universitat de València)

A LA RECERCA DE L'AURA DE SANT VICENT FERRER PELS CARRERS DE VALÈNCIA: LITERATURA, PAISATGE I EMOCIÓ

Documents del III Congrés Internacional Geografies Literàries
Octubre 2020

ORGANITZADORS

COL·LABORADORS

Ciutats, pobles, paisatges, valls, rius, muntanyes... Tots aquests elements que ens envolten i ens construeixen com a reservoris humans culturals, són plens de relats literaris i patrimonials. Només cal recordar-los, o escoltar-los, transcriure'ls i transferir-los. Cada carrer, cada racó, cada edifici, els camins que connecten llogarets, pobles i ciutats són espais on el temps es transforma en un artefacte màgic, que ens convida a viatjar i a escoltar testimonis que han quedat suspesos a l'èter durant un lapse de temps indeterminat. Queden en suspensió com les busquetes de pols que ballen al ritme d'un raig de llum ple de paraules que nosaltres a poc a poc desxifrem.

Les ciutats són plenes de relats literaris i patrimonials. Només cal trobar-los i crear-los. Cada carrer, cada racó, cada edifici potser guarda en secret un text, un discurs, un fet que uneix espai i temps. Millor dit: que fa viatjar per l'espai i pel temps a un lloc on els textos prenen el volum de les emocions i dels sentits. València potser és una de les ciutats dels Països Catalans que guarda més tresors que es poden gaudir a través de la paraula, a través dels textos, a través de les emocions escrites i dites. Reivindiquem des d'ací més "relacions textuais" entre les persones, el medi, els personatges, les literatures i els mites.

L'any passat es va commemorar el centenari de la mort de Vicent Ferrer, de sant Vicent Ferrer. La ciutat de València potser és la que respira més racons de memòria on aquest dominicà universal creà aures que encara perduren en l'imaginari col·lectiu popular. I no només a València. A molts pobles de l'antiga Corona d'Aragó sentim presències antigues d'aquell prodigi de la comunicació, d'aquell fenomen de masses que marcà un abans i un després en les predicacions col·lectives. Del pare Vicent, un dels personatges més conflictius, musculosos, contradictoris i referencials de l'edat mitjana a tot Europa, i especialment a la Corona d'Aragó. Un home que recorré el vell continent mentre creava –curiosament– un patrimoni literari que naixia de les seues prèdiques a les places, carrers i rutes polsoses que deixaven senyal al seu hàbit fet parracs.

Il·lustració 1. Vic. Plaça Major. Estàtua i placa commemorativa de la predicació de St. Vicent Ferrer

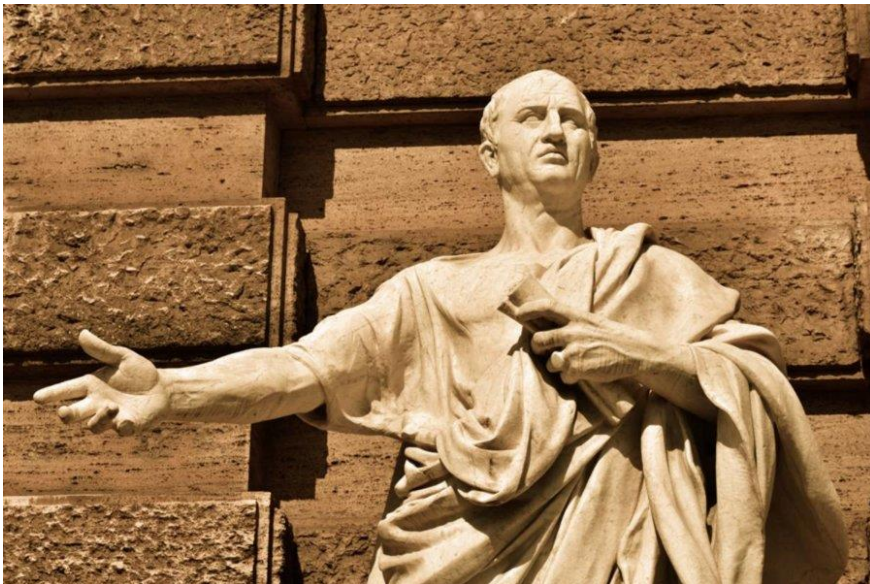
Fins a tot a Vic va reunir el 1409 més de 30.000 persones a la plaça del Mercadal per fer un d'aquells espectacles inoblidables. El 31 de maig del 1409 Vicent va reunir desenes de milers de persones per a fer un sermó que serví per a unir les dues parts enemistades de la ciutat: la comtal i l'episcopal. Les dues bandositats. Ell sol els convencé a tots. El seductor, l'engalipador, l'encantador de serps...Hi ha una fornícula i una placa intemporal que ho recorda. No és estrany que el predicador fes aquesta prèdica en algun moment: *Després d'això vaig veure una porta oberta al cel, i vaig sentir aquella veu semblant al toc de trompeta que abans m'havia parlat: puja ací dalt i et faré conèixer allò que prompte després d'aquestes coses s'ha de complir. Immediatament, l'Esperit es va apoderar de mi i vaig veure un tron posat en el cel. Hi estava assegut algú que resplendia amb un esclat semblant al del jaspi i la cornalina. I el tron era nimbat per un cercle de llum que brillava com la maragda. Al seu voltant, hi havia vint-i-quatre trons, on estaven asseguts vint-i-quatre ancians, vestits de blanc i coronats amb corones d'or...I ells deien: feu les paus, sigueu humils..."*

Les institucions de la ciutat de València ens van encarregar fer una exposició que mostrés la imatge més mítica i popular del personatge. I a banda d'una mostra expositiva vam dissenyar una ruta que combinava textos i fets que ajudaven a dibuixar una figura titànica, un personatge que havia estat capaç de ser "trending topic" durant anys i de crear un fum de "followers" i tendències en les xarxes socials de l'època. Així va sorgir una ruta artístic-literària on d'una manera divulgativa i fent servir alguns recursos del sant, la gent anava seguint les petjades de Vicent per la ciutat que el va veure nàixer.

Els espais així es transformen en llocs, en indrets on l'emoció de la presència de Vicent Ferrer es manifesta i s'encarna en cadascun dels viatgers del temps, perquè el que estimem no és la racionalitat, sinó la memòria mítica del personatge.

És un itinerari urbà que s'atura especialment en 10 punts. Però la nostra història ens porta a escenaris inversemblants, a èpoques i ciutats imaginades...

Perquè esteu a punt de submergir-vos en el món del segle XIV: violent, bàrbar i nauseabund. Hi romandreu durant una bona estona. Gaudiu-lo. Us propose que iniciem el nostre periple a Roma. Observem el famós i desconegut **Dit de Ciceró** al costat del Circ Màxim. Enorme. És potser el famós dit de Vicent?. Què és el que vol dir? Demana la paraula. És l'acció física coneguda com "Ad locutio"...Un gest que des de l'antiguitat vol dir "...excuseu-me...que puc parlar?"

Il·lustració 2. Estàtua de Ciceró.

En aquell segle XIV el món s'enfonsava: la pesta, els senyors de la guerra, conflictes de religió, fams...Era l'Apocalipsi. Vicent Andrés Estellés va fer una poesia l'any 1955 per tal de commemorar el sisé centenari de la seua canonització. Mentre sòrdidament venia de Vannes a València el crani del sant per tal de presidir l'efemèride, el gran poeta Andrés Estellés escrivia açò a Las Províncias: "*Crani dolcíssim, Timete Deum. Crani terrible, Timete Deum. Crani admirable, Timete Deum. Crani amantíssim, Timete Deum. Crani implacable, Timete Deum...*"

Vicent Ferrer és un gran desconegut. Segurament perquè sempre l'hem vist des del punt de vista pietós, religiós. Com un gran fonamentalista apocalíptic allunyat de la cultura, de la literatura...Però no és així. Vicent Ferrer

i Miquel va ser a banda de dominic, un gran home d'estat, un gran personatge decisiu en el Cisma d'Occident, en el compromís de Casp, un gran mediador, un fenomen de masses, un mentalista... Un home que creava uns textos que pouaven de l'estil de la Cancelleria Reial, un referent per a la qualitat de la llengua. El 1390 la llengua de la Cancelleria reial s'escampava pels usos més quotidians però també més solemnes en temps de Vicent. Observem com escriuen els secretaris dels Consellers de la ciutat de València en assabentar-se que Vicent Ferrer és un home de confiança i homologat per l'Església per demanar la seua presència a València: *“Al molt honorable e solemne doctor en santa theologia mestre Vicent Ferrer. A gran meravella tenim, molt car amich e honorable maestre, si vostra humanitat, majorment desembargada de nostre senyor lo papa, no pren entrenyor ne li ve desig de tornar ací...”*

Un home amb molta empatia, un actor colossal, un prestidigitador, un seductor de col·lectivitats, un individu carismàtic... Conflictiu, incòmode... Cap a 1390, Vicent era un intel·lectual molt valuós però desconegut. No havia arribat al cim de l'èxit mediàtic. I era el moment de més força del madur Vicent. Els primers temps de Vicent van ser tempestuosos pel que fa a la seua relació amb el poder. Criticava obertament el mateix rei quan el pare Vicent era un jove prior del convent dels dominicans de València. El monarca l'amenaça d'una manera dura i clara: *“On vos responem que tenim per savi e per bo l'acort que havets haüt, e tenim lo dit frare Vicent per foll, qui aytal cosa ha gossada assajar, e som estat d'enteniment, per aquest fet, gitarlo de nostre regne, car bé ho mereixia. (...) E volem e manam a vosaltres que si d'aquí avant lo dit frare ne altre, fa semblants coses, que ls gitets de nostre regne...”*

Però que el poder religiós va saber aprofitar al màxim per als seus interessos i l'adoctrinament de la societat. El 1655 va ser el tercer centenari de la canonització de Vicent Ferrer. Marc Antoni Ortí, un dietarista que encara escriu en català a la ciutat de València, va ser l'encarregat de fer les lletres dels actes solemnes de la catedral que serviren per a recordar l'efemèride: una de les estrofes diu així: *“Gloriós pare sant Vicent, fill i patró de València, dieu-nos per vostra vida quina avalot és aquesta”*

El record del fenomen ha donat llocs de memòria. I fer un itinerari d'ell complet seria gairebé impossible: va recórrer el Regne de València, el Principat de Catalunya i Mallorca quasi completament. I en molts pobles encara recorden algun prodigi fet per ell. El record de la seua ombra...

Però centrem-nos a la ciutat que el va veure nàixer: a València. És un itinerari possible. I som conscients que ens deixem desenes de racons que encara fan olor del pare Vicent, d'un dels homes més importants d'aquella Edat Daurada de la Corona d'Aragó que durà més de tres segles. I com diria a Vic i a molts altres pobles: *“vosaltres, si voleu rebre lo Sant Esperit, que hajau concòrdia uns amb altres, lexant males costums ois i rancors al proïsme”...*

Iniciarem el nostre periple dins del Museu de Belles Arts de València, un de les pinacoteques més musculosos dels nostres territoris. Començarem davant d'un dels retaules més extraordinaris amb què compta la col·lecció de la pinacoteca més musculososa de la ciutat. Hem de recordar que el conjunt de retaules gòtics del Museu de Belles Arts de València és el més important del món.

El retaule del Museu de Belles Arts de València, que fa referència a la vida de Vicent Ferrer ja és molt tardà i el va fer el lleidatà Miquel del Prado cap a 1520. A les taules superiors observem Vicent predicant i fent un miracle per l'Alcoià: el de la multiplicació dels pans per a un gran grup de gent. En una de les taules inferiors observem un exorcisme que Vicent va fer a València.

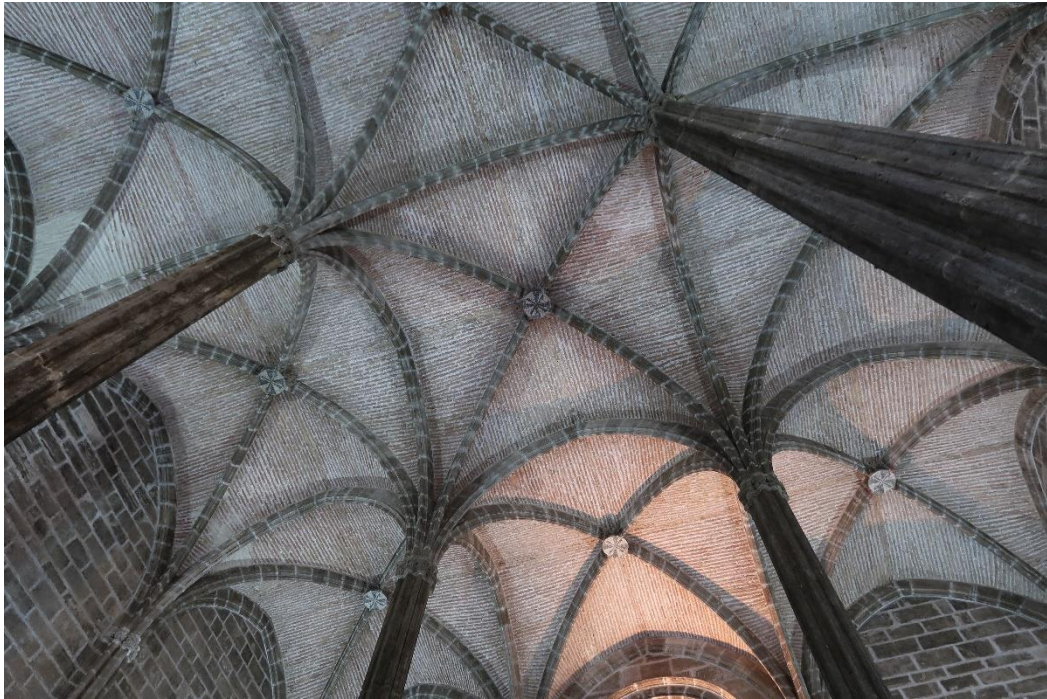
Il·lustració 3. València. Retaule de Miquel del Prado.

En un dels textos de Jaume Roig podem llegir el procés de possessió d'una endimoniada. Un espectacle gore, truculent i sòrdid en una edat mitjana que no és tan llunyana d'algunes sessions televisives actuals demencials:

Torcent la cara,
pres una vara,
mou tots de brega,
-la gent s'aplega
meravellats-,
los peus lligats,
les mans també,
-la gent ne ve
devers l'esgleia-,
allí si en feia
de ficcions
e varions
ab l'esposat!
Lo bon curat
vol-la senyar,
dessús posar
aigua beneita.
Surt la maleita
fingint pintures
de diablures,
diu que no hi creu.
Fent-li la creu,
ell la conjura;
ella perjura,
de Déu renega;
ell sí carrega
ab tot son seny,
pus fort l'estreny,
diu: "Ixca tost
per lloc dispost,
no fent gens mal!"
A la final,
la ressabida,
mudant veu, crida:
"No en vull eixir
sens ben obrir
o esquinçar,
ben eixamplar
aquell forat
qual té guardat
més en son cos."

Eixint del Museu a l'esquerra, trobem un gran tram del riu Túria. Entre dos dels ponts més antics de la ciutat –el de la Trinitat i el del Ral- el 1755,

la ciutat de València va voler celebrar el centenari de la canonització del sant. Al mes de juny es va fer una impressionant naumàquia, on uns vaixells cristians defensaven un atac barbaresc. Era una representació teatral impressionant, amb més de 30.000 espectadors, un Vesubi que llançava foc, focs d'artifici, l'estàtua il·luminada del sant i unes barques que portaven músics que al capvespre interpretaren música de Corelli, Bocherinni... Ara només queda una proa de vaixell en pedra que recorda tota aquella efemèride.

Il·lustració 4. València. Convent dels Dominicans

A la rambla de Predicadors, trobem el convent on es va ordenar i on va començar els seus estudis de Teologia. Era el cenobi dels Dominicans i l'interior és un gran conjunt patrimonial, amb una aula capitular que es troba entre els màxims exponents del gòtic final català. Allí va ser prior del cenobi durant un any. I dins del complex monàstic trobem una capella funerària prodigiosa que manà fer un dels últims reis del Casal de Barcelona, Alfons el Magnànim, el que donà el títol de vila reial a Vic pels mateixos anys que es va acabar aquell prodigi de l'arquitectura estereotòmica.

Al mur exterior hi ha la representació en taulells d'un dels miracles més sorprenents de Sant Vicent, que segons la tradició en va fer més de 800. És el de les 48 misses per a la seua germana. L'esperava l'infern. Un altre miracle el trobem en rajoles prop d'allí. Es tracta de l'infant esquarterat perquè la mare pensava oferir-li'l al pare Vicent com a plat exquisit. És un altre fragment de Jaume Roig:

Ara de nou

en la Bretanya
mare tacanya
d'un fill molt bell
per lo budell,
l'ast li meté.
Pel cap isqué
al foc lo més.
Com son fill ves
mort e rostit
pare e marit,
Bon cristià
A Déu cridà.
Viu lo hi tornà.
E reclama's
al Vicent sant Ferrer
pregant: ressucita'!!!!
No és animal
son fill matàs,
perquè el menjàs.

Il·lustració 5. València. Un altre dels miracles representats en taulells

Només travessar el carrer, ens trobem amb una de les estàtues de Vicent Ferrer més famoses de la ciutat. Va ser esculpida l'any 1835 per Joseph Cloostermans, i procedeix de la plaça de Sant Agustí, a l'entrada de la Via Augusta romana. Els dos Vicents de la ciutat donaven la benvinguda a l'entrada de l'urbs.

Il·lustració 6. València. Imatge del sant per Cloostermans

La Casa on nasqué Vicent Ferrer i Miquel es troba molt a prop del convent, al carrer del Mar. A dins hi ha el record d'un nivell habitacional del segle XIV i una capella amb un altar que reproduïx molts altars de la Corona d'Aragó durant els segles XV, XVI i XVII. Una font recorda un altre miracle: en època de pestes, si beviess aquella aigua no emmalalties.

El carrer del Mar ens recorda unes architectures efímeres que cada any evocaven el naixement del sant: eren els altars, fets de fusta i altres elements parateatral. En alguns, apareixien figures estàtiques i cartells,

que explicaven algun succés prodigiós. Aquests altars es disposaven en alguns carrers del centre històric de la ciutat. Unes representacions teatrals molt peculiars completen la memòria del personatge.

Il·lustració 7. València. Plaça de sant Vicent Ferrer

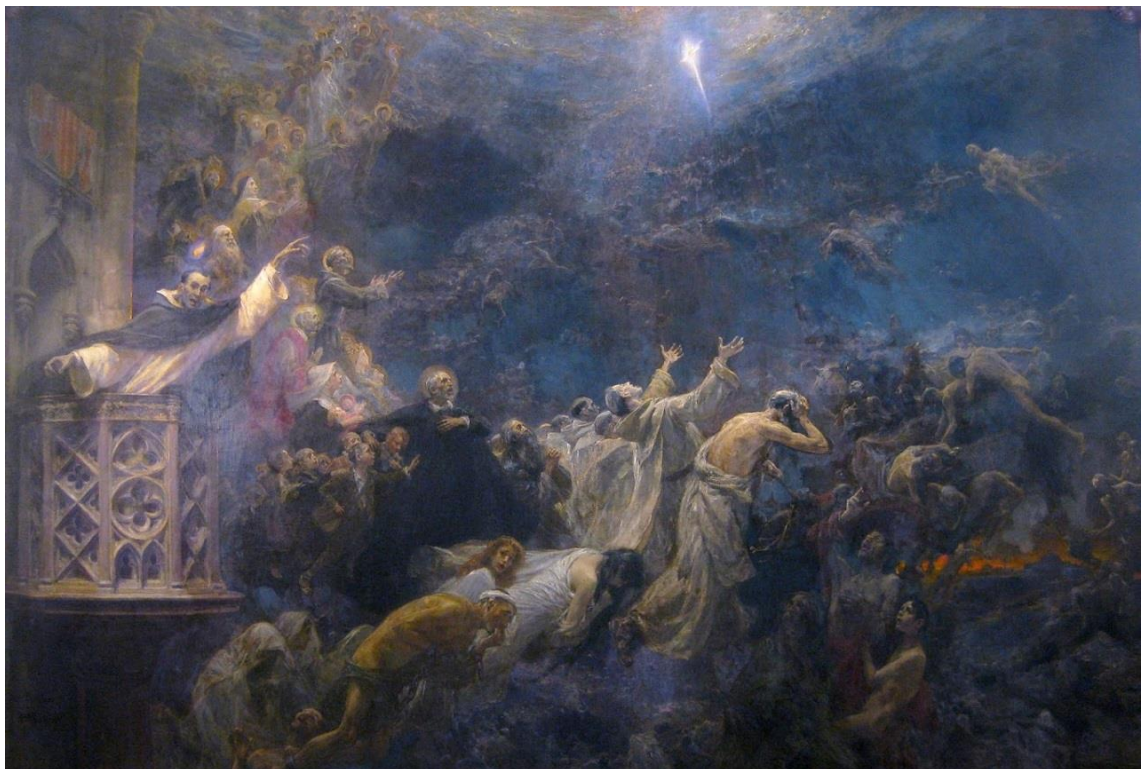
A la plaça de Sant Vicent trobem l'antiga església de sant Felip Neri. A dins, tenim una de les imatges més sorprenents del pare Vicent: l'escultura d'ell com a àngel de l'Apocalipsi anunciant el Judici Final que toca la trompeta.

Es troba a la part superior de la trona de predicació. Popularment, Sant Vicent és recordat sobretot per textos escatològics, apocalíptics. Observeu com descriu l'infern davant d'una gentada immensa. Aquesta actuació

possiblement la repetí molt sovint: “(referint-se a l’infern) *És una màquina de fer por !! Un recinte emmurallat, un castell o una ciutat. I en aquesta hi ha los moros, jueus, e altres corruptes nostres, e tots els que moren sens baptisme. E hi ha set llacs molt grans. No llacs d’aigua, más jo us diré: lo primer llac és ple de plom fos cremant...*”

Si passem per la capçalera de la catedral de València, trobarem uns taulells fets pel centenari de 1955, on es representa Vicent en actitud de mediar entre bandositats. A la plaça de la Mare de Déu, i més enllà, molt prop del Mercat Central, trobem llocs on tres dies l’any es construeixen uns cadafals efímers on un col·lectiu de gent s’ha ocupat de conservar una resta del teatre medieval més genuí de la Corona d’Aragó: es tracta de les representacions que als voltants del final de la Pasqua la ciutat de València recorda els fets prodigiosos del sant. Els escenaris són efímers i són al carrer durant tres o quatre dies. En aquests, dalt dels cadafals es representen miracles del sant. Els actors són xiquets i xiquetes menors de 14 anys. Són dotze o tretze altars que cada any s’aixequen en diferents llocs de la ciutat i els seus envolts per a representar textos en llengua col·loquial.

Il·lustració 8. València. Escoles pies. Imatge del Judici Final amb sant Vicent.

Fora del centre històric, tenim una de les peces més espectaculars d'aquesta ruta. Un llenç de Benlliure de gran format a les Escoles Pies. Representa Vicent Ferrer convocant el Judici Final. Però de veritat en el lloc de Vicent hi havia Dante i Beatriu, de la Divina Comèdia. Estaven contemplant l'infern. El quadre el pintà a Roma a finals del segle XIX. Però quan arribà a Madrid, trobaren que la imatge de la gran obra toscana no era significativa. I a Benlliure li van suggerir que "canviés" els personatges. Subtil. Llegim a la Divina Comèdia: *"Per mi s'entra a la ciutat sofrent, per mi s'entra cap a l'etern dolor, per mi s'entra amb la perduda gent. (...) Allí eren tot sospirs, i plors i clams ressonant per un aire sense estrelles: al principi, sentint-los, vaig plorar. Llengües diverses i parles horribles, paraules de dolor, accents de ràbia, veus altes, ronques i soroll de mans formaven un tumult, giravoltant sempre, en una aire sense llum ni temps, com l'arena quan s'arrombolla el vent. I jo, amb el cap tot confús per l'horror, vaig dir-li: "Mestre, què és això que sent?, qui són aquests tan vençuts pel dolor?" I ell a mi: "Aquest aspecte miserable tenen les tristes ànimes d'aquells que van viure sense infàmia ni honor. Es barregen al penós cor dels àngels que no van ser ni rebels ni fidels a Déu, pensant només en ells mateixos."*